

UMJESTO PREDGOVORA I UVODA

Ovu knjigu ne želim započeti na klasičan, uobičajen način kakvim nerijetko započinju znanstvene i stručne knjige. Poglavlja koja stoje na početku takvih knjiga ne nose naslov »Umjesto predgovora i uvoda«. Predgovor je jedna, a uvod druga cjelina i sadržajno se razlikuju. Knjige pak nerijetko završavaju poglavljima koja su naslovljena »Umjesto zaključka«. Koji je tomu razlog? Kada bi knjiga započela poglavljem »Umjesto predgovora i uvoda«, čitatelj bi mogao steći dojam da autor ne zna o čemu će pisati, da ne zna što treba sadržavati predgovor, a što uvod, ili da nije siguran u strukturu svoga djela. Poglavljima koja stoje »umjesto zaključka« autori žele istaći da je tema koju su obrađivali preopsežna da bi se o njoj doista mogli iznijeti završni zaključci nakon kojih stotinjak ili dvjestotinjak stranica. Također, svjesni su da ima još dosta područja koja bi mogla biti uključena s obzirom na naslov knjige, ali za njih nema ni vremena ni prostora pa ih tako ostavljaju ili sebi samima ili drugima za neke druge prigode.

I dok je poglavlje »Umjesto zaključka« legitiman završetak znanstvene ili stručne knjige, poglavlje »Umjesto predgovora i uvoda« može se doimati neozbiljnim, pa čak i neprihvatljivim za takve knjige. No ne mislim da je tomu tako. Ovo poglavlje drukčije je od svih ostalih koje će čitatelj pročitati. Njime želim iznijeti svoje osobne i stručne razloge i motive koji su me nagnali da napišem ovu knjigu. Nadam se da ću svojom uvodnom pričom zainteresirati nekog čitatelja za područje kojim se bavim svih ovih godina. Osim toga – kako ono što bih eventualno zaključila na kraju, mogu reći i na samome početku – ova knjiga nema poglavlje »Umjesto zaključka«.

Disciplina koju ovom knjigom pokušavam približiti čitatelju, razjasniti, učiniti pristupačnom, toliko je složena te se razvija tolikom brzinom da ni na koji način ne mislim da je mogu prikazati i opisati iz svih mogućih perspektiva ili da mogu zahvatiti sva područja njezina razvoja. Samim time ova je knjiga doista uvod u tu disciplinu. Ona daje prikaz temeljnih teza i metoda s kojima se čitatelj treba upoznati da bi mogao dalje izgrađi-

vati svoja znanja. Riječ je, dakako, o semantici, lingvističkoj disciplini koja se kroz lingvističku povijest razvijala nerazmjerno u odnosu na druge discipline, koja je bila marginalizirana, smatrana neznanstvenom disciplinom ili disciplinom »na rubu znanosti«, ali koja je neizostavna i koja se usprkos teškoj suživotu s ostalim lingvističkim disciplinama uspjela nametnuti kao nezaobilazna.

To je jedan od temeljnih stručnih motiva koji me naveo da napišem ovu knjigu. Drugi je motiv vezan uz to što je riječ o knjizi koja se bavi *značenjem* i kojoj je cilj čitatelja upoznati s pojavnosću koja je u biti jezika samoga. Mnogi su lingvisti isticali da baviti se jezikom znači baviti se značenjem. Jer kako bismo uopće komunicirali ako pritom ne bismo pazili da nas naš sugovornik razumije? Može nas razumjeti samo onda kad naši iskazi, ono što govorimo ili pišemo, nešto *znače*. Bez toga nema uspješne komunikacije. Kada se nađemo licem u lice sa strancem čiji jezik ne govorimo, tada nastaju problemi kojima je u osnovi činjenica da za nas njegovi iskazi nemaju nikakva značenja. Ne razumijemo što govori jer nismo sposobni stvoriti pojmove koje povezujemo s izrečenim. Dakle bez značenja nema komunikacije, a samim time ni našega (su)života.

Značenje, a tako i semantika kao disciplina koja se bavi proučavanjem značenja, u žarištu je mojih lingvističkih interesa i time moga lingvističkoga puta od samih početaka, dakle već preko dvadeset godina. Put nije bio nimalo lagan ni jednostavan, kao što putovi znanstvenoga i stručnoga sazrijevanja to nikada i nisu, ali nipošto nije bio dosadan ili monoton. Dapače, ponekad je bio i prilično uzbudljiv i nepredvidiv. Baviti se značenjem, proučavati načela prema kojima se značenje gradi na različitim jezičnim razinama pripada zasigurno među najintragantnija pitanja o jeziku općenito. Stoga ova knjiga pokušava otkriti taj svijet onima koji ga još ne poznaju, približiti onima koji o tome znaju tek ponešto i razjasniti neke aspekte o tome kako funkcionira značenje onima koji o tome podosta znaju, ali nisu imali mogućnosti usustaviti to znanje. Svima njima ovom knjigom želim prenijeti i djelić svoje ljubavi, ushita, radosti i entuzijazma u bavljenju tom disciplinom. To je onaj moj osobni, intimni motiv zbog kojeg sam odlučila napisati ovu knjigu.

Značenje je neuhvatljivo, ono se neprekidno mijenja, pod utjecajem je raznih čimbenika, njegov opis podlozan je introspekciji pa tako svaki semantičar značenje opisuje na različit i sebi svojstven način jer poseže za svojim osobnim pojmovnim strukturama. Značenje je subjektivno jer ono što jednome znači ljubav, ne znači i kome drugome. Sve su to »negativna« obilježja značenja, a nerijetko i argumentacije kojima se želi umanjiti vrijednost i važnost semantike u proučavanju jezika. No takve konstatacije mogu doći samo od onih koji značenju i semantici nisu pristupili sustavno i cjelovito s jedne strane, ali s druge strane i neopterećeno.

Sva navedena svojstva – da je značenje neuhvatljivo (postoji uvijek neki dio značenja koji nećemo opisom zahvatiti i koji će nam poput pijeska procuriti kroz prste), da se ono neprekidno mijenja pod utjecajem različitih čimbenika – jesu sama bit značenja kao jezične pojavnosti. To je osnovna pretpostavka od koje valja krenuti. To je nešto što ne možemo zanemariti, što se neće promijeniti i što moramo prihvatiti prije negoli krenemo u njegovo istraživanje. Toga nas nipošto ne treba biti strah. To znači biti neopterećen kada se upustimo u proučavanje značenja. Jer tek kada shvatimo da je značenje pojavnost koju ne možemo »utrpati« u raznorazne »kućice« i »ladice« (kao što možemo neke druge jezične pojavnosti) te da to ne smije biti cilj njegova opisa, tek se tada možemo ozbiljno početi baviti značenjem. Ako bi nam cilj bio da značenje trebamo moći opisati i precizno definirati kao što možemo primjerice morfeme, u jasno i precizno definiranim okvirima, tada moramo na samom početku biti svjesni da je takav pothvat osuđen na neuspjeh. U tom je slučaju doista bolje da se značenjem ne bavimo. No ako ga ne možemo opisati kao što možemo opisati neke druge jezične pojavnosti, to nikako ne znači da značenje ne treba istraživati. Ono svakako zaslužuje da mu ozbiljno znanstveno pristupimo jer bez ozbiljna bavljenja značenjem nema ni cjelovita razumijevanja što jezik jest i kako on funkcionira.

Stoga ova knjiga za cilj ima pokušati razuvjeriti sve one skeptične u vezi s mogućnostima i dosezima semantike te pokazati kako se semantika razvijala i koje je metode razvijala kako bi značenje opisala što cjelovitije i sustavnije. Među inozemnom literaturom postoje mnogi uvodi u semantiku. Ovaj se od njih razlikuje po nekim, prema mojem mišljenju, bitnim obilježjima. Kao prvo, ovaj uvod nudi povijesni pregled razvoja semantike od predstrukturalističkoga do poststrukturalističkoga razdoblja navodeći kriterije prema kojima se pojedina razdoblja u razvoju semantike razlikuju. Takav pregled ima za cilj dati uvid u kontinuitet razvoja razmišljanja o tome što značenje jest. Jer svako je razdoblje isticalo jedan aspekt značenja, a zanemarivalo ili možda nije razumijevalo neka njegova druga obilježja. No bitno je napomenuti da između svih tih razdoblja i metoda koje su se unutar njih razvijale postoji niz dodirnih točaka. Nadam se da će čitatelj moći raspoznati te dodirne točke i uvidjeti da već stoljećima u okviru različitih pravaca na različitim kontinentima postoje povezana razmišljanja o značenju. Kao drugo, želim dati pregled temeljnih metoda kojima se značenje opisivalo unutar pojedinih razdoblja. Neke od njih su suvremene te prihvatljive i danas, a neke se danas smatra manje prikladnima za pronicanje u strukture značenja. No to ne znači da ih treba izostaviti i to nipošto ne znači da te metode nisu u određenom trenutku naznačile bitne pomake u razumijevanju značenja u odnosu na one prethodne. Kako bih čitatelju približila pojedine metode te kako bih upozori-

la na njihove prednosti i nedostatke, potkrijepila sam ih različitim primjerima semantičkih analiza, čime se čitatelju omogućuje uvid i u konkretne postupke semantičke analize i da samim time bude ohrabren krenuti u vlastita semantička istraživanja. Kao treće, govoreći o značenju, ne možemo izbjeći tumačenje nekih od temeljnih pojavnosti koje pripadaju samoj srži semantičkoga opisa. To su primjerice sinonimija, antonimija, polisemija, taksonomije. One upućuju na načela unutarleksičke i međuleksičke organizacije i samim time pokazuju načela ustroja značenjskih struktura. Kao četvrto, željela sam upozoriti da se semantika kao disciplina dotiče i drugih disciplina. To su ponajprije morfologija, sintaksa i pragmatika. Baviti se trima navedenim disciplinama a pritom zaobići semantiku, iz našega kuta gledanja na to što jezik jest i kako on funkcionira, predmete njihova proučavanja ostavlja neopisanima u cijelosti. I kao peto, ova knjiga ne zanemaruje tradicionalne, strukturalističke pristupe značenju, ali poseban naglasak stavlja na suvremene poststrukturalističke, posebice kognitivnu lingvistiku, koja je danas nezanemariv teorijski okvir s kojim svatko tko se upušta u proučavanje značenja mora biti upoznat. Kognitivnoj lingvistici značenje je u središtu pozornosti i samim time nužno je da se u ovom trenutku razvoja semantike nađe u knjizi koja govori o značenju.

Pri kraju ovoga poglavlja, a posebice tijekom čitanja knjige, svaki će čitatelj zamijetiti poneki propust, nešto što »nije smjelo biti izostavljeno«, nešto što je opisano na preopćenit način ili je pak suviše, možda samorazumljivo. To i očekujem. Ova je knjiga *samo* uvod u disciplinu kojoj je predmet istraživanja dinamičan, promjenjiv i o kojemu toliko toga još treba biti rečeno. Stoga ako ću ijednog skeptika barem djelomice razuvjeriti o nemogućnostima (!) opisa značenja, ako ću ikoga potaći na razmišljanje, ako ikome otvorim neke nove vidike na to što značenje jest, kako ono funkcionira i koliko je u biti jezika samog, tada smatram da sam ispunila svoju temeljnu zadaću i da su znanstveni motivi koji su me potakli na pisanje knjige bili opravdani. Ako itko čitajući ovu knjigu zavoli semantiku, osjeti ushit i možda odluči da to bude njegov znanstvenički odabir, onda će i moji intimni motivi biti opravdani.

Budući da je ova knjiga plod moga bavljenja semantikom gotovo dvadeset i pet godina, mnogi su ljudi zaslužni što sam se odvažila napisati je. Prof. dr. Miro Kačić, voditelj projekta na kojem sam u početku bila zaposlena kao znanstvena novakinja, dao mi je, izvan rada na projektu, »odriješene ruke« i rekao: »Bavite se disciplinom kojom želite.« Iako mu je kao strogom formalistu i sintaktičaru semantika zasigurno bila »zadnja na pameti«, nije se protivio mom odabiru. Zahvalna sam mu na tomu. Akademik August Kovačec, koji mi je bio mentorom magistarskoga i doktorskoga rada, također je podržao takvu odluku, uz naputak koji se ne zabo-

ravlja, a koji je, vjerujem, utkan u ovaj tekst. Lingvistika se uči od velikih lingvista čija djela treba svaki put iznova »temeljito preorati« jer uvijek je nešto negdje prije bilo rečeno, možda na drukčiji način, u drukčijim okvirima, i te sveze valja uočiti. Hvala mu na tom savjetu koji mi je dao i prije početaka bavljenja semantikom i hvala mu što me podržao da to bude moje područje istraživanja. Osoba s kojom sam odnosom »profesor – student« bila povezana poslijediplomskim studijem lingvistike, a koja je preko dvadeset godina itekako prisutna u mom znanstveničkom i stručnom životu te koja sustavno prati i potiče svaki moj »semantički« (ali i ne samo taj) korak jest akademkinja Milena Žic Fuchs. Zahvalna sam joj što je od samih početaka vjerovala da imam potencijala baviti se tom disciplinom. Pažljiviji čitatelj i poznavatelj opusa akademkinje Žic Fuchs i akademika Kovačeca moći će u ovom tekstu prepoznati koliki je bio njihov utjecaj na moje znanstveničko oblikovanje, obrazovanje i razvoj.

Jedan od najzujbudljivijih trenutaka u mojem stručnom i znanstveničkom razvoju bio je ulazak u nastavu i početak rada sa studentima. Nastavnik, neiskusni i onaj već iskusan, može mnogo naučiti od svojih studenata. Zahvalna sam svim generacijama studenata kojima sam predavala semantiku na Odsjeku za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu jer su me njihova kritička i pronicava pitanja i komentari toliko puta naveli da promislim to o čemu govorim i što im tumačim. Njihov je udio u ovoj knjizi velik. Uključivanjem znanstvene novakinje dr. sc. Daniele Katurar prije šest godina u izvođenje nastave, nastava semantike dobila je na kvaliteti i sadržajnosti. Hvala joj na idejama kako poboljšati nastavu, koje teme obraditi, kojim se primjerima služiti. Rezultati naših razgovora, zajedničkih promišljanja dio su ove knjige.

Posebnu zahvalu upućujem kolegicama i prijateljicama prof. dr. Ivani Vidović-Bolt i dr. sc. Barbari Kerovec. One su bile prve čitateljice rukopisa. Njihovo pomno čitanje urodilo je komentarima i sugestijama koji su utkani u konačnu inačicu knjige. Hvala Ivani na poticaju i ohrabrenju da krenem pisati ovu knjigu u trenutku kada nisam bila sigurna da bih to trebala učiniti. Hvala im objema na podršci, strpljivosti, dugim razgovorima te dobronamjernim propitkivanjima pojedinih teza i primjera.

I na tom kratkom putovanju kroz moj život sa semantikom i s ljudima koji su u njemu sudjelovali, krug se zatvara osobama kojima je i započeo – akademkinjom Milenom Žic Fuchs i akademikom Augustom Kovačecom, kojima sam zahvalna što su prihvatili recenzirati rukopis. Hvala im na mišljenjima, komentarima i sugestijama koji su pridonijeli poboljšanju teksta.

Na samome kraju želim spomenuti troje ljudi koji nisu dijelom moga znanstveničkoga i stručnoga života. Oni jesu moj život. I opet kronolo-

škim redom. Velika hvala Marku koji me bodri, podržava i razumije gotovo punih dvadeset i pet godina. Velika hvala Ani i Maji na strpljenju i na trenucima (!) zanimanja za to što radim. Uz njih je *ponekad* baviti se semantikom nepodnošljivo lako.